

Розділ перший*Педагогіка, соціологія, філософія, психологія, соціальні комунікації***Гришко Світлана Вікторівна**

Кандидат географічних наук, доцент

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Зав'ялова Тетяна Василівна***Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Непша Олександр Вікторович***Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ**

Стаття присвячена особливостям ігрових технологій у навчанні географії. Використання ігор навчання географії вирішує безліч завдань. Формування особистості школяра здійснюється в результаті реалізації провідних видів діяльності: пізнавальної, творчої, трудової, ігрової та у процесі спілкування. На відміну від інших видів діяльності, гра дозволяє учневі вийти за рамки повсякденності, реалізувати себе в уявних, ідеальних ролях та образах. Ключові слова: професійно-компетентна особистість, дидактична гра, ігрові технології, функції гри, ігрова форма.

Актуальність. У сучасній школі виникає нагальна потреба у розширенні методичного потенціалу в цілому, і в активних формах навчання зокрема. До таких активних форм навчання, недостатньо освітленим в методиці викладання географії, відносяться ігрові технології.

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавими і захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення географії. Цікавість умовного світу гри робить позитивно емоційно забарвлену у монотонну діяльність із запам'ятовування, повторення, закріплення чи засвоєнню інформації, а емоційність ігрового дійства активізує всі психічні процеси і функції дитини. Іншою позитивною стороною гри є те, що вона сприяє використанню знань у новій ситуації, таким чином засвоюваний учнями матеріал проходить через своєрідну практику, вносить різноманітність і інтерес у навчальний процес.

Актуальність ігри в даний час підвищується і через перенасиченість сучасного школяра інформацією. У всьому світі, і в Україні зокрема, незмірно розширюється предметно-інформаційне середовище. Телебачення, відео, радіо, комп'ютерні мережі останнім часом виливають на учнів величезний обсяг інформації. Актуальним завданням школи стає розвиток самостійної оцінки та відбору одержуваної інформації. Однією з форм навчання, що розвиває подібні вміння, є дидактична гра, що сприяє практичному використанню знань, отриманих на уроці і в позаурочний час.

Огляд літературних джерел. Проблема впровадження різних дидактичних методів у навчання географії відображені в працях О. В. Алексеєнко, П. А. Вірченка, Н. В. Діденко, Л. І. Запорожець, О. В. Браславської, І. О. Паламарчука, І. В. Римарчука та ін. Саме використання навчальних ігрових технологій на уроках географії, на їхню думку, допомагає максимально засвоїти та використовувати географічні знання, стимулює розвиток мислення і уяви, формує зацікавленість й позитивне ставлення до предмета.

З. В. Друзь та С. А. Шмакова подають наступне визначення дидактичної гри: «дидактична навчальна гра – це індивідуальна, групова і колективна навчальна діяльність учнів, що включає в себе елемент суперництва та мотиваційності у засвоєнні змісту предметних знань, формуванні практичних, організаційних умінь та навичок, набуття власного досвіду пізнавальної активності і спілкування у процесі навчання під чітким контролем учителя [7, с. 125].

Л. О. Платонова, Л. А. Покась зазначають, що дидактична гра відрізняється від звичайної гри тим, що участь у ній обов'язково для всіх учнів. Її правила, зміст, методика проведення розроблені так, що для деяких учнів, що не випробовують інтерес до уроку дидактична гра може послужити відправною точкою у виникненні інтересу до предмета [7, с. 125].

Л. М. Запорожець та О. В. Браславська, у своїй роботі відзначають, що використовується в навчанні географії в основній школі ігрова технологія спрямована на отримання учнями нових знань, узагальнення раніше отриманих знань та узагальнення досвіду творчої діяльності [4, с. 144].

П. Корнеєв розглядає ігрові географічні технології як засіб спонукання і стимулювання учнів до навчальної діяльності [5].

Мета статті: теоретично проаналізувати роль і місце ігрових технологій у навчанні шкільного курсу географії.

Виклад основного матеріалу. Метою сучасної освіти в загальноосвітній школі є подальший розвиток педагогічної системи, що історично склалася, на основі створення умов для формування професійно-компетентної особистості.

Інтерес, що виникає до використання ігрових технологій освіти, не випадковий.

Л. Запорожець та О. Браславська в свою чергу, виділяють наступні етапи технології навчальної сюжетно-рольової гри:

1. Розробка ігрової технології яка передбачає:

- постановку цілей і завдань, що вирішуються застосуванням навчально-ігрової технології;
- плануванням використання ігрової технології;
- оцінка наявності методичних і психолого-педагогічних умов використання ігрової технології;
- планування етапів розвитку навчально-ігрової діяльності учнів та їх проектування;
- розробка окремих ігрових та неігрових форм навчання;
- підготовка необхідних засобів навчання.

2. Реалізація ігрової технології, яка включає в себе:

- забезпечення наявності необхідних методичних та психолого-педагогічних умов;
- введення учнів в ігровий простір;
- здійснення навчально-ігрової діяльності на кожному етапі її спроектованого розвитку.

3. Контроль результатів використання ігрових технологій:

- розробка перевірочних завдань;
- контроль наявності необхідних методичних і психолого-педагогічних умов;
- поточний контроль результатів застосування ігрової технології на кожній ланці її розвитку;
- аналіз результатів використання ігрової технології у навчанні географії;
- внесення необхідних змін в зміст навчально-ігрової діяльності.

Таким чином, зміст навчально-ігрової технології навчання географії на кожній ланці її використання залежить від особливостей кожного з курсів географії [4, с. 141-142]

Дидактична гра та ігрові технології становлять величезний інтерес для педагогів. Гра дає учням можливість як висловити себе, діяти, а й можливість пережити і співпережити. Для дитини гра – захоплююче насамперед заняття. Цим вона і приваблює вчителів. У грі усі рівні. Вона сильна навіть слабким учням. Більше того, слабкий учень може стати першим у грі: винахідливість та кмітливість тут виявляється часом важливішим, ніж знання предмета. Почуття рівності, атмосфера захопленості та радості, відчуття посильності завдань – все це дає можливість хлопцям подолати сором'язливість та благотворно позначається на результати навчання.

Характерна риса гри в тому, що вона одночасно ставить людину на кілька позицій. Ця особливість позиції впливає із двоплановості гри. Особистість у грі перебуває у двох планах: реальному та умовному. І саме на цю межу має звернути увагу вчитель. У процесі гри може по новому відкрити дитину собі, так як. у грі обидва плани помітно переплітаються і жоден не зникає.

Гра забезпечує емоційний вплив на учнів, активізує резервні можливості особистості. Вона полегшує оволодіння знаннями, навичками та вміннями, сприяє їхній актуалізації. Навчальна гра-вправа допомагає активізувати, закріпити, проконтролювати та скоригувати знання, навички та вміння, створює навчальну та педагогічну наочність у вивченні конкретного матеріалу. Вона створює умови для активної мисленнєвої діяльності учасників. Гра-завдання, що містить навчальне завдання, стимулює інтелектуальну діяльність учнів, вчить прогнозувати, досліджувати та перевіряти правильність прийнятих рішень чи гіпотез. Вона є свого роду індикатором успіху учнів у оволодінні навчальною дисципліною, являючи собою одну з форм та засобів звіту, контролю та самоконтролю учнів. Навчальна гра виховує культуру спілкування та формує вміння працювати в колективі та з колективом. Усе це визначає функції навчальної гри як засобу психологічного, соціально-психологічного впливу на особистість.

Психологічний вплив гри проявляється у інтелектуальному зростанні учнів. Педагогічно та психологічно продумане використання її на занятті забезпечує розвиток потреби у розумовій діяльності. А це призведе до інтелектуальної активності, розумової та пізнавальної самостійності та ініціативності учнів [3].

Завдяки грі зростає потреба у творчій діяльності, у пошуку можливих шляхів та засобів актуалізації накопичених знань, навичок та умінь. Гра породжує непримиренність до шаблонів та стереотипів. Вона розвиває пам'ять і увагу, впливає в розвитку емоційно-вольової боку особистості, вчить керувати своїми емоціями, організовувати своєї діяльності. Гра здатна змінити ставлення учнів до того чи іншого явища, факту, проблеми.

Гра орієнтована групову активність, що відповідає запитам сучасної методики. Вона також легко трансформується у різні форми індивідуальної активності, даючи можливість кожному учневі спробувати себе у тій чи іншій ролі та виявити індивідуальні здібності.

Комунікативна природа гри також надає змогу розвитку комунікативних навичок.

Необхідність коментувати свої та чужі дії, взаємодіяти в межах групи, заперечувати, погоджуватися, висловлювати свою думку є базою для розвитку мовних умінь та стратегій спілкування, що необхідно для ініціації та підтримки міжкультурного діалогу. Навчальна гра виховує культуру спілкування та формує вміння працювати в колективі та з колективом.

Використання ігор в навчанні географії вирішує безліч завдань. Вони розвивають пізнавальний інтерес до предмета, активізують навчальну діяльність учнів під час уроків, сприяють становленню творчої особистості учня, оскільки з ігор часто припускають проблемний характер навчання, бо є вихідне питання, який треба дати відповіді, а шляхи вирішення не зрозумілі.

Формування особистості школяра здійснюється в результаті реалізації провідних видів діяльності: пізнавальної, творчої, трудової, ігрової та у процесі спілкування. На відміну від інших видів діяльності, гра дозволяє учневі вийти за рамки повсякденності, реалізувати себе в уявних, ідеальних ролях та образах.

Гра визначається як вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому складається та самовдосконалюється самоврядування поведінкою.

Сутність гри полягає у її умовності. Гра не суть реального життя, гра – умовність, яка органічно входить у реальне життя. Специфічність гри полягає у можливості вільного прояву людської діяльності в умовах ігрових ситуацій. Як самостійний вигляд, гра домінує у дошкільному, молодшому шкільному та молодшому підлітковому віці дитини. У життєдіяльності людини гра виконує функції:

- комунікативну, що дає можливість учасникам гри набутти навичок спілкування та міжособистісних відносин (гра не за правилами засуджується її учасниками);
- функцію самореалізації у грі як полігоні людської практики;
- ігротерапевтичну, яка полягає у виробленні умінь долати проблеми, що виникають в інших видах життєдіяльності;
- функцію корекції, тобто внесення позитивних змін до структури особистісних показників та міжособистісних відносин;
- функцію міжнаціональної комунікації як засвоєння єдиних всім соціально-культурних цінностей [8]

Значення гри неможливо оцінити лише розважально-рекреативними можливостями. У цьому полягає її феномен, що, будучи розвагою, відпочинком, вона здатна перерости у навчання і виховання, у творчість, у процес пізнання, набуття навичок праці та людських взаємин.

Вирішення сучасних завдань навчання неможливе без серйозних змін у формах організації діяльності учнів. У методиці географії накопичено значний досвід застосування різноманітних технологій навчання. У практиці роботи вчителів географії поширені ігрові технології. Професійна діяльність, спрямована на вдосконалення освітнього процесу шляхом прищеплення інтересу учнів до знань за рахунок використання різноманітних методів та форм організації навчання за допомогою включення їх до активної пізнавальної діяльності. Застосування технології ігрової діяльності дозволяє успішно вирішувати це завдання. У практичній діяльності можна розглядати гру з різних позицій: як прийом навчання, спрямований на моделювання реальної дійсності; як прийом навчання, спрямований на мотивацію навчальної діяльності; як форма активного навчання (нестандартний урок); як форма організації навчальної діяльності (один із видів колективної роботи), як нова технологія навчання [6].

Мета ігрової технології навчання полягає у сприянні прояву природних якостей кожного учня, а не доведенню творчих здібностей до задуманого рівня [9]. За допомогою гри виявляється, розвивається та посилюється творчий потенціал особистості учнів, оскільки гра сприяє розвитку, збагачує життєвим досвідом, готує «грунт» для успішної діяльності в реальному житті. У грі відтворюються норми людського життя та діяльності, інтелектуальний, моральний та емоційний розвиток особистості учнів. Ігри є універсальними для будь-якого етапу уроку або його типу.

Урок, побудований в ігровій формі, змінює пріоритети у навчальному процесі від засвоєння знань та умінь до розвитку та формування особистості з усіх боків. На такому уроці застосування знань та умінь потрібно протягом усього уроку. У процесі ігрового навчання змінюється самий стиль і характер спілкування на кшталт «учень – учень». Змінюється функція педагога. Педагог стає організатором, координатором та консультантом на уроці. У грі кожен учень перестає бути непоміченим на відміну традиційного уроку. Від кожного вимагається нове творче починання. Для того щоб у процесі гри розкривався та удосконалювався творчий потенціал особистості, можна використовувати різноманітні творчі завдання, що впливають на можливі здібності особистості: інтелектуально-логічні, інтелектуально-евристичні, комунікативно-творчі. Завдяки цьому в процесі гри формуються якості творчої особистості:

допитливість, спостережливість, розвивається уява і фантазія, мислення стає індивідуально-неординарним. У результаті урок із буденності переростає у творчість, що дозволяє вирішувати такі цілі навчання, як розвиток пізнавального інтересу до курсу географії та виникнення та формування всебічно розвиненої особистості [1].

Навчальна гра як педагогічна технологія дає позитивний результат лише за умови її серйозної підготовки, коли активні і учні, і вчитель [2]. Особливе значення має добре розроблений сценарій гри, де чітко позначені навчальні завдання, кожна позиція гри, позначені можливі методичні прийоми виходу зі складної ситуації, сплановані способи оцінки результатів.

У грі актуалізуються функції особистості. Якщо традиційно освітній процес пов'язані з передачею – отриманням інформації, обробкою певної системи репродуктивних умінь, то у грі учасник ставить собі за мету, відбирає цілеспрямовано матеріал, у свій він не лише за свою поведінку, але йому висить тягар відповідальності за успіх всієї групи. У грі відбувається рефлексування, самоорганізація, учень приймає рішення, за яке він відповідає, гра передбачає творчий початок.

Висновки. При переході до інформаційного суспільства все більш важливим для педагога стає залучення учнів до самостійної роботи для досягнення заданої якості навчання в умовах модернізації освіти, реалізації сучасних технологій навчання, розвитку учнів культури самоосвіти, самоорганізації та самоконтролю. Таким чином, сучасний стан навчання школярів диктує необхідність пошуку нових шляхів підвищення якості їхньої теоретичної підготовки, готовності до самостійної творчої праці, а головне – засобів та методів, у тому числі – засобів та методів навчання.

Протягом останніх років ігрові педагогічні технології досить широко проникли в педагогічну практику. Ігрова форма навчання є найбільш вдалим і перспективним нововведенням останніх років. У процесі ділової дидактичної гри розвивається цілеспрямованість, активність, динамічність та продуктивність мислення, міцність та оперативність пам'яті, прагнення до досконалості та віра у свої сили. З дидактичної точки зору ігрове навчання перспективне тим, що не протистоїть сучасним педагогічним теоріям і може стати однією із форм інтегрованого навчання.

Можна зробити висновок про те, що дуже важливо застосовувати на уроках географії ігрові технології, адже це не тільки робить різноманітнішим навчальний процес, а й учить дітей шукати вихід із нестандартної ситуації, застосовувати в ході своєї діяльності різні способи для вирішення поставленого завдання. А це, безперечно, стане в нагоді їм у подальшому життєвому шляху.

Джерела

1. Гришко С. В., Непша Я. Ю. Освітньо-виховне значення шкільного курсу географії у розвитку всебічно розвиненої особистості. Географія та туризм: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2020. С. 41-45.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. пос. К.: Академвидав, 2004. 450 с.
3. Запорожець Л. М. Психолого-педагогічні особливості використання навчально-ігрових технологій на уроках географії. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця, 2012. Вип. 36. С. 83-87.
4. Запорожець Л. М., Браславська О. В. Використання навчально-ігрових технологій в процесі вивчення географії в основній школі. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2012. Вип. 4. С. 139-145.
5. Корнєв В. П. Технології в навчанні географії. Харків: Основа, 2004. 112 с.
6. Підлозний І., Костенко Ю., Сугоняк Я. Використання ігрових технологій на уроках географії. Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук : збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернетконференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.). Ч. 1. Мелітополь : ТДАТУ, 2021. С. 254-256.
7. Платонова Л. О., Покась Л. А. Дидактична гра як елемент формування економічної компетентності в учнів профільної школи. Молодий вчений. № 3 (55). 2018. С. 124-127.
8. Римарчук І. В. Застосування ігрових технологій на уроках географії. Шевченківська весна – 2017. Географія: Збірник наукових праць XV міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. К.: Прінт Сервіс, 2017. Випуск XV. С. 238-241.
9. Умарова А. Ігрові технології на уроках географії. Дефектолог. 2012. Січ. (№ 1). С. 34-42.